

شاخص های سبک زندگی اجتماعی از دیدگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

سیدصدرالدین موسوی جشنی^۱، راضیه نوری^۲، عباس علی بخشی^۳

چکیده

ارائه مدل مطلوب سبک زندگی همواره یکی از دغدغه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران بوده است؛ زیرا انقلاب اسلامی ایران از همان آغاز، خود را به‌عنوان الگوی رقیب نظام سلطه مطرح ساخته و نیازمند ارائه الگو و مدل در حوزه‌های مختلف از جمله سبک زندگی می‌داند. در این تحقیق با استفاده از تحلیل محتوای کیفی مدل سبک زندگی اجتماعی از دیدگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی) استخراج، بررسی و تبیین شده است. مبحث فراغت و آسایش با شاخص‌هایی چون نحوه معاشرت، ورزش، تفریح، مطالعه، اوقات فراغت، پرهیز از اسراف و سرگرمی ناسالم؛ مبحث کار و اشتغال با شاخص‌های سازنده و ارزشمند بودن کار برای فرد و جامعه در کنار تقبیح بیکاری و مبحث حضور و نقش زنان در اجتماع با شاخص‌های پذیرش حق مالکیت و اشتغال، اهمیت حجاب در کنار فعالیت و ایفای نقش در جامعه و کسب علم و تخصص‌های گوناگون استخراج گردیده است.

واژه‌های کلیدی:

شاخص، سبک زندگی، اجتماعی، جامعه اسلامی، حضرت آیت الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

۳۰

دوره ۱۲، شماره ۲، پیاپی ۳۰
تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰-۰۷-۲۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱-۱۰-۰۶

صص: ۳۴۳-۳۲۵

شابا چاپی: ۵۵۹۹-۲۳۲۲

رتبه علمی

ب

بررسی صحت گواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

۱. دانشیار گروه اندیشه سیاسی در اسلام، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). sadrmoosavi@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد علوم سیاسی، پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی، تهران، ایران

۳. کارشناسی ارشد علوم سیاسی، پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

سبک و سلوک زندگی حاکم بر جوامع؛ نمایانگر فرهنگ، جهان‌بینی و اعتقادات آن جامعه است که در شیوه و نوع حیات افراد آن تبلور می‌یابد. سبک زندگی را در یک صورت‌بندی ابتدایی می‌توان مجموعه‌ای از شیوه‌های رفتاری و انتخاب‌های الگومند تلقی کرد که افراد درصددند از طریق آنها تمایزات و تشابهات هویتی‌شان را ابراز نمایند. در واقع سبک زندگی مهمترین راه شناخت خودی از بیگانه است. علامه مطهری نیز «سیره» را نوع و سبک رفتار دانسته است (مطهری، ۱۳۸۹: ۴۶). با پذیرش این فرض‌ها می‌توان تصور کرد که افراد یا گروه‌هایی برای نمایش تفاوت‌شان با دیگران و اثبات منحصر به فرد خود، از سبک زندگی خاصی استفاده کنند (الفت، ۱۳۹۱: ۲۲). سبک زندگی در حقیقت مُعرف هویت اختصاصی و نشان دهنده «خود برتر» هر فرد و جامعه است. «سبک زندگی» طیف رفتاری‌ای است که اصلی انسجام‌بخش بر آن حاکم بوده و عرصه‌ای از زندگی را تحت پوشش دارد و در میان گروهی از افراد جامعه قابل مشاهده است؛ اما الزاماً برای همگان قابل تشخیص نیست. سبک‌های زندگی می‌توانند تَشَخُّص‌پذیر یا اساساً به قصد ایجاد تَشَخُّص سامان داده شوند. در نهایت اینکه سبک زندگی زائیده انتخاب‌های مردم در میان محدودیت‌های ساختاری‌شان است (فاضلی، ۱۳۸۲: ۸۳).

بر این اساس پیروی از سبک زندگی اسلامی و درونی‌سازی آن در بطن جامعه، آغازی برای اجرای اصول دینی و تحقق آرمان‌ها و اهداف اسلامی در جامعه است. لازمه‌ی این امر تبعیت از احکام و فرهنگ دینی و پرهیز از الگوهای غربی سبک زندگی است. چرا که اصول و هنجارهای بیگانه با بطن و کالبد جامعه اسلامی تضاد داشته و با توجه به سنخیت نداشتن با ساختار فرهنگ اسلامی، موجب غفلت از فرهنگ اصیل و ارزش‌های بومی جامعه می‌گردد. متقابلاً پای‌بندی به سبک زندگی بومی باعث تحقق اهداف جامعه اسلامی می‌شود. از این‌رو گسترش سلوک حیات دینی یعنی ارائه تفسیری توحیدی از زندگی بر مبنای خدامحوری متفاوت از سبک زندگی انسان‌مدارانه‌ی غربی از ضروریات جامعه‌ی امروزی ایران است.

از طرفی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)، نقطه عزیمت تمدن اسلامی را در تقلید کورکورانه از تمدن غرب دانسته و با ترسیم نقشه راه، احیای تمدن نوین اسلامی را در گروی پیشرفت همه‌جانبه و چند بُعدی (نه تک بُعدی مانند غرب) معرفی کرده است. یکی از ابعاد این پیشرفت ارائه سبک زندگی اسلامی - ایرانی، به‌عنوان بُعد نرم‌افزاری بازتولید تمدن نوین اسلامی است.

مقاله‌ی حاضر در جستجوی کشف شاخص‌های سبک زندگی اجتماعی مبتنی بر دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) بر آن است تا به افشار مختلف جامعه - به‌ویژه قشر جوان - کمک نماید در راستای هر چه بیشتر دینی نمودن زندگی‌شان، در جهت هویت‌یابی فردی و اجتماعی خود گام بردارند.

۱. پیشینه پژوهش

اگرچه تاکنون آثار بسیاری در حوزه‌ی سبک زندگی منتشر شده است؛ اما پژوهش‌هایی که سبک زندگی - بالأخص در حوزه‌ی جامعه - در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، رهبر جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی قرار دهند؛ اندک است: یعقوب و معصومه آقایی نوروزلو در مقاله «سبک زندگی اسلامی در افق تبیین شده مقام معظم رهبری» (۱۳۹۲) سه راهبرد کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت جهت تدوین سبک زندگی اسلامی پیشنهاد داده که نتیجه هر راهبرد یک الگو از سبک زندگی اسلامی است.

عباسعلی مشکانی سبزواری و دیگران در مقاله «چیستی و جایگاه سبک زندگی در فرآیند تکاملی انقلاب اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری» (۱۳۹۲) با روش تحلیلی - توصیفی به چیستی، ضرورت سبک زندگی و نیز نقش آن در فرآیند تکاملی انقلاب اسلامی پرداخته‌اند.

ابوالفضل احمدی در کتاب «سبک زندگی اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری» (۱۳۹۴) پژوهشی اکتشافی در راستای شناسایی سبک زندگی اسلامی و شاخص‌های آن انجام داده و کلیه آثار مکتوب و شفاهی ۲۳ ساله مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۸ تا اوایل سال ۱۳۹۱ مطالعه، فیش‌برداری و تحلیل کرده است.

غلامرضا گودرزی و دیگران (۱۳۹۸) در مقاله «الگوی سبک زندگی از منظر ولایت فقیه: امام خمینی و امام خامنه‌ای» با بهره‌گیری از روش کیفی داده‌بنیاد و کدگذاری داده‌ها، الگوی سبک زندگی از منظر امامین انقلاب اسلامی را تدوین کرده‌اند.

۲. چارچوب نظری پژوهش

تعداد زیادی از جامعه‌شناسان، روانشناسان و متفکرین سایر حوزه‌ها به نظریه‌پردازی درباره‌ی سبک زندگی پرداخته‌اند. تعدادی از این متفکرین عبارتند از: تورشتان وبلن^۱ (رستمی و اردشیر زاده، ۱۳۹۲)؛ جورج زیمل^۲ (فتحی و مختارپور، ۱۳۹۳)؛ ماکس وبر^۳ (رستمی و اردشیرزاده، ۱۳۹۲)؛ آلفرد ادلر^۴ (کاوایانی، ۱۳۹۰)؛ (چانی، ۱۹۶۶)؛ آنتونی گیدنز^۵ (فاضلی، ۱۳۸۲)؛ و پیر بوردیو^۶ (فاضلی، ۱۳۸۲)؛ جلالی‌پور و محمدی، ۱۳۸۷). از آنجا که هدف این مقاله استقاده از منظومه‌ی فکری رهبر معظم انقلاب در تبیین سبک زندگی است، بازتولید نظریه سبک زندگی آنتونی گیدنز به چارچوب نظری پژوهش حاضر و ارائه الگوی نظری نزدیک‌تر است. آنتونی گیدنز، سبک زندگی را مجموعه‌ای نسبتاً منسجم از همه رفتارها و فعالیت‌های فردی معین در جریان زندگی روزمره خود می‌داند که مستلزم مجموعه‌ای از عادات و جهت‌گیری‌هاست و بر همین اساس از نوعی وحدت برخوردار است. گیدنز برای فرارفتن از دوگانگی عاملیت و ساختار، نظریه ساختاربنندی را مطرح و بر نقش و اهمیت همزمان هر دو تأکید دارد. از نظر وی،

1. Thorstein Veblen
2. George Simmel
3. Max Weber
4. Alfred Adler
5. Anthony Giddens
6. Pierre Bourdieu

انسان‌ها به مثابه‌ی عاملانی اجتماعی قدرت بازاندیشی دارند و همین کار را هم انجام می‌دهند. با این کار از یک سو، فعالیت‌های خود در جامعه را مورد بازنگری قرار داده و خصلتشان را دگرگون می‌کنند و از سوی دیگر، با انجام این کار توان تأثیرگذاری برای تغییر شرایط اجتماعی را کسب می‌کنند (گیدنز، ۱۳۸۸: ۸۴)

به نظر وی، سبک زندگی به صورت عملکردهای روزمره در می‌آید، عملکردهایی که در نوع پوشش، خوراک و طرز کار و محیط‌های مطلوب برای ملاقات با دیگران تجسم می‌یابد. ولی این امور روزمره در پرتو ماهیت متحرک هویت شخصی، به طریقی بازتابی در برابر تغییرات احتمالی باز و پذیرا هستند. برای همین تعداد الگوهای کلی سبک زندگی بسیار کمتر از تعداد انتخاب‌های موجود در تصمیم‌گیری‌های راهبردی روزمره یا حتی درازمدت است. هر سبک زندگی مستلزم مجموعه‌ای از عادات و جهت‌گیری‌ها و بنابراین برخورداری از نوعی وحدت است که علاوه بر اهمیت خاص خود از نظر امنیت وجودی، پیوند بین گزینه‌های فرعی موجود در الگویی کم و بیش منظم را نیز تأمین می‌کند. در واقع فرد با انتخاب سبک زندگی خاص خود، هم هویت دلخواهش را به وجود می‌آورد و در معرض دید سایرین قرار می‌دهد و هم اینکه نیازهای زندگی‌اش را برآورده می‌سازد (گیدنز، ۱۳۸۸: ۹۹-۹۷).

بدین ترتیب سبک زندگی از منظر اسلام دارای دو بُعد ذهنی و عینی یا صورت و محتوا است. بُعد ذهنی یا محتوایی سبک زندگی شامل بینش‌ها، ارزش‌ها، گرایش‌ها، اهداف، آرمان‌ها و جهت‌گیری‌های ذهنی افراد است. در مقابل، بُعد عینی و صورتی سبک زندگی، مجموعه‌ای از رفتارهای الگومند است که افراد به اقتضای دنیای درونی و ضرورت‌های محیطی خود در عرصه‌های مختلف زندگی نظیر کار، مصرف، اوقات فراغت و ... بروز می‌دهند (فصیحی و دیگران، ۱۳۹۴: ۲۴۷). بر این اساس گزاره‌های زیر را می‌توان برای چهارچوب نظری پژوهش حاضر، صورت‌بندی کرد:

اول - انقلاب اسلامی سبک زندگی جدیدی را مبتنی بر آموزه‌های اسلامی بینان‌گذاری کرد که الگویی متفاوت از سبک زندگی‌های متداول در شرق و غرب سیاسی - فرهنگی را پیش روی علاقه‌مندان می‌گذارد.

دوم - این سبک زندگی ارتباط وثیقی با بعد نرم‌افزاری تمدن نوین اسلامی (مرحله پنجم) دارد.

سوم - در این سبک زندگی جدید دین و دنیا در کنار هم دیده شده و هدف اصلی دین که تأمین سعادت دنیوی و اخروی پیروان است از کانال این سبک زندگی امکان‌پذیر می‌شود.

چهارم - این سبک زندگی جدید کهنگی کلیشه‌ها را به رخ دنیا کشید و راهی جدید به سوی سعادت می‌گشاید.

پنجم - این سبک زندگی پاسخی به چالش‌ها و تهدیدها است.

ششم، با توجه به جامع و کامل بود دین اسلام، این سبک زندگی جامع‌الاطراف بوده و همه ابعاد زندگی را بر اساس فطرت الهی انسان پوشش می‌دهد.

بنابراین، سبک زندگی اسلامی الگوهای فرهنگی، رفتاری و عاداتی را شکل می‌دهد که افراد به طور روزمره آنها را در زندگی فردی و اجتماعی خود به کار می‌گیرند. در واقع سبک زندگی اسلامی الگویی برای کنش فردی و اجتماعی با هدف بهبود سلامت جسمانی و معنوی آنها در عرصه‌های فردی و اجتماعی است. این الگو مردم ایران اسلامی را از سایرین متمایز می‌کند. الگوی سبک زندگی اسلامی آنچه را مردم انجام می‌دهند و چرایی آن و معنایی که برای آنها و دیگران دارد را قابل درک می‌کند.

۳. روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها

نوع پژوهش در این مقاله کیفی و روش پژوهش تحلیل محتوای کیفی است. داده‌های مورد نیاز به روش کتابخانه‌ای گردآوری و به روش تحلیل محتوای کیفی مورد مطالعه قرار گرفت. تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده دانست (Hsiu-Fang, 2005). تحلیل محتوای کیفی به محقق اجازه می‌دهد اصالت و حقیقت داده‌ها را به گونه ذهنی، ولی با روش علمی تفسیر کند. تحلیل محتوای کیفی به فراسویی از کلمات یا محتوای عینی متون می‌رود و تم‌ها یا الگوهایی را که آشکار یا پنهان هستند به صورت محتوایی آشکار می‌آزماید (Zhang and Wildemuth, 2009). محققان تحلیل محتوای کیفی را به منزله‌ی روشی انعطاف‌پذیر، به‌ویژه برای داده‌های متنی در نظر می‌گیرند (Cavanagh, 1997). بر اساس تعریف فوق و با توجه به شاخص‌های موجود در سبک زندگی، در پژوهش حاضر مدل مفهومی زیر برای شناسایی شاخص‌ها سبک زندگی اجتماعی از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در سه مبحث «فراغت و آسایش»، «جایگاه شغل» و «نقش زن در اجتماع» به همراه شاخص‌های زیرمجموعه آنها طراحی شده است.

۴. شاخص‌های سبک زندگی اجتماعی از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)

سبک زندگی در دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) بازتابی کامل از ارزش‌های اسلامی در ساحت‌های فردی و اجتماعی و طرز برخورد و فعالیت‌ها است. ایشان آنجایی که سخن از سبک زندگی به میان آورده، هم‌ردیف آن عبارات «روش زندگی» و «عادات زندگی» را نیز به کار برده است که می‌تواند حکایت از دلالت سبک زندگی بر رفتارهایی داشته باشد که به عادت یک فرد یا جامعه تبدیل شده است. از آنجا که در توضیح سبک زندگی، از عبارت «چگونگی مشی زندگی» استفاده نموده‌اند، چنین برداشت می‌شود که اساساً سبک زندگی، نه بر نفس عمل و رفتار، بلکه بر کیفیت، شیوه و چگونگی رفتارها دلالت دارد. البته در منظومه‌ی فکری رهبر انقلاب، آنچه می‌تواند «ماده‌ی خام» وجود انسان را به «شکل‌های برتر» تبدیل بکند، استمرار عمل است و همین استمرار عمل است که می‌تواند ادراک و آگاهی را به ایمان که همان باور قلبی است، تبدیل کند (خسروپناه، ۱۳۹۶: ۳۸۳). بر این اساس، سبک زندگی به‌عنوان راهبردی برای تغییر نگرش‌ها، باورها و چگونگی آن دسته از رفتارهای فردی و اجتماعی مورد نظر است که برای انسان به یک عادت یا حالت پایا تبدیل شده و از نوعی تداوم برخوردار باشند. در ادامه، شاخص‌های برآمده از مدل مفهومی پژوهش ارائه و تبیین می‌گردند:

۴-۱. مبحث فراغت و آسایش:

یکی از عرصه‌های انتخاب آزادانه فردی و عرصه قابل مشاهده زندگی که حوزه مهمی در مطالعات سبک زندگی محسوب می‌شود، حوزه فراغت است. روح و جسم انسان هر دو محتاج آرامش و آسایش، استراحت، نشاط و شادی هستند. از دیدگاه اسلام، اوقات فراغت مترادف با تنبلی نیست و به فرد مسلمان توصیه شده در ایام فراغت خود به استراحت، تفریح، ورزش، ملاقات و دیدار دوستان امین، مسافرت، مطالعه و علم‌اندوزی، تفکر و اندیشه درباره‌ی خود، شادی‌ها و لذت‌های غیرحرامی که موجب رضایت خاطر و آرامش می‌گردد، بپردازد. وقت آزاد و استفاده بهینه از اوقات فراغت دغدغه‌های مهمی است که در بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) نیز اشاره و تأکیدی بر آن دیده می‌شود. بر این اساس مهمترین شاخص‌های فراغت و آسایش از دیدگاه مقام معظم رهبری عبارتند از:

۴-۱-۱. معاشرت با دوستان تفریح جوانی:

نقش دوست در شکل‌گیری شخصیت و اهداف انسانی و راهی که او در رسیدن به اهداف خویش بر می‌گزیند، آنقدر مهم است که به یقین می‌توان آن را از اصلی‌ترین و مهمترین عوامل به حساب آورد. اسلام در مورد معاشرت و آمیزش با دوستان مؤمن معتقد است که می‌توان قسمتی از اوقات فراغت را به این امر اختصاص داد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) بهترین تفریح خود را در دوره جوانی، حضور در جمع طلبه‌ها و مباحث علمی و دوستانه با آنها دانسته است:

تفریح من در محیط طلبگی خودم در دوران جوانی، حضور در جمع طلبه‌ها بود. به مدرسه خودمان - مدرسه‌ای داشتیم به نام مدرسه نواب - می‌رفتیم؛ جوّ طلبه‌ها برای ما جوّ شیرینی بود. طلبه‌ها دور هم جمع می‌شدند، صحبت و گفتگو و تبادل اطلاعات می‌کردند و حرف می‌زدند. محیط مدرسه برای خود طلبه‌ها مثل یک باشگاه محسوب می‌شد؛ در وقت بیکاری آنجا دور هم جمع می‌شدند. علاوه بر این در مشهد، مسجد گوهرشاد هم مجمع خیلی خوبی بود. آنجا هم افراد متدین، طلاب، روحانیون و علما می‌آمدند، می‌نشستند و با هم بحث علمی می‌کردند. بعضی هم صحبت‌های دوستانه می‌کردند. تفریحات ما این‌ها بود (گفت و شنود صمیمانه رهبر انقلاب با جمعی از جوانان و نوجوانان، ۱۴/۱۱/۱۳۷۶).

۴-۱-۲. ورزش و تفریح:

یکی از روش‌هایی که می‌تواند اوقات فراغت افراد جامعه را زیر پوشش قرار داده و بسیاری از ضعف‌ها و کمبودهای جسمانی و روانی را رفع و درمان کند، ورزش و تفریحات سالم است. ورزش در شرایط زندگی ماشینی، علاوه بر جنبه‌ی تفریحی، یک وظیفه بهداشتی است و برای حفظ سلامت افراد جامعه ضرورت دارد. در واقع ورزش از یک طرف، یک عمل تفریحی نشاط‌آور و سرگرم‌کننده در ساعات فراغت است و از طرف دیگر، وسیله‌ی مؤثری در حفظ سلامت بدن و نیرومندی جسم است. مقام معظم رهبری در توصیه جوانان به ورزش و تأکید در این باره می‌فرماید:

متأسفانه می‌بینم جوانان ما در ورزش سستی می‌کنند که این خیلی خطاست. آن زمان ما کوه می‌رفتیم و پیاده‌روی‌های طولانی می‌کردیم. من با دوستان خودم، چند بار از کوه‌های اطراف مشهد، همین‌طور کوه به کوه و روستا به روستا، چند شبانه‌روز حرکت کردیم و راه رفتیم ... به نظر من، جوان می‌تواند هم درس بخواند، هم مطالعه و هم ورزش کند. وقتان را صرف کارهای جدی کنید و همه این‌ها جدی است - ورزش و بازی هم جدی است - برای جوان این‌طور است (گفت و شنود صمیمانه رهبر انقلاب با جمعی از جوانان و نوجوانان، ۱۳۷۶/۱۱/۱۴).

۴-۱-۳. مطالعه کتاب در زمان اوقات فراغت:

مطالعه افزون بر آنکه یکی از ابزار افزایش دانش و معرفت است و به اندوخته‌های علمی انسان، ژرفایی و پایایی می‌بخشد، می‌تواند یکی از تفریحات و لذت‌های زندگی باشد و از عوامل پُر کردن اوقات فراغت نیز به‌شمار آید. مقام معظم رهبری معتقدند کتابخوانی را باید جزو عادات زندگی مان قرار دهیم و از فرصت‌های فراغتی که پیش می‌آید برای مطالعه کتاب اختصاص دهیم. ایشان درباره‌ی اهمیت کتابخوانی می‌فرماید: «کتابخوانی را باید جزو عادات خودمان قرار دهیم. به فرزندانمان هم از کودکی عادت بدهیم کتاب بخوانند ... در تابستان‌ها که نوجوانان و جوانان محصل، تعطیلند حتماً کتاب بخوانند. یعنی کتاب‌هایی را معین کنند، بخوانند و تمام کنند. افرادی که کار روزانه دارند مثلاً کارمند اداری، کارگر، کاسب و یا کشاورز هستند وقتی به خانه می‌آیند، بخشی از زمان را ولو نیم ساعت برای کتاب خواندن بگذارند» (بیانات در مصاحبه با صدا و سیما در بازدید از ششمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب، ۱۳۷۲/۰۲/۲۱).

۴-۱-۴. جلوگیری از اشاعه سرگرمی‌های غیر سالم:

تفریح و سرگرمی، نباید وسیله گناه و دوری از خدا شود. تردیدی نیست که هرگونه سرگرمی و لذتی که فرد تمنای آن را دارد، نمی‌تواند مورد تأیید شرع هم باشد. بنابراین باید دید تفریح‌های لذت‌بخش با چه شرایطی و در چه چارچوبی مطلوبیت می‌یابد. به تصریح روایات، تفریح و لذت مورد تأیید، آن است که در چارچوب مباحات باشد. بنابراین کارهای حرام، مانند قماربازی و شراب‌خواری، به کارگیری محصولات فرهنگی ناسالم یا تفریحی که آزار و اذیت دیگران را به دنبال داشته باشد، جزء تفریح‌های سالم به‌شمار نمی‌روند. در این میان نباید از سعی دشمن در وارد کردن تفریح‌های منحرف به کشورهای مورد نظر غافل ماند. دشمنان برای رسیدن به نیت شوم‌شان به دنبال تهی کردن ذهن و اعتقاد جوانان هستند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) نیز معتقد است باید از تفریح‌هایی که دشمن به قصد غافل کردن جوانان وارد جامعه می‌کند، جلوگیری شود:

من با سرگرمی و تفریح و شادی جوان‌ها خیلی موافقم؛ اما بعضی از سرگرمی‌ها و تفریح‌های منحرف را دشمن به قصد غافل کردن ما و جوانان عمداً وارد جامعه‌ی ما می‌کند. این، مخصوص جامعه‌ی ما نیست؛ در خیلی جاهای دیگر هم این کار را می‌کنند ... کسانی هم که این محصولات را قاچاق می‌کنند، غالباً صهیونیست‌های خبیث هستند؛ این‌ها عامل گمراهی و فساد جوان‌ها در

خیلی از کشورها، به‌خصوص در کشورهای اسلامی، و به‌طور ویژه در ایران هستند (بیانات در دیدار جمعی از اعضای انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان، ۱۳۸۳/۱۲/۲۴).

۴-۱-۵. نهی از اسراف در تفریح و تهیه ملزومات زندگی:

از جمله نیازهای آدمی، نیاز به تفریح سالم است که بر اساس آموزه‌های دینی، بخشی از زمان مسلمانان را به خود اختصاص می‌دهد. با این حال، افراط در لذت‌جویی و سرگرمی، از مصادیق لهو و لغو و نیز اتراف و تن‌پروری، از آسیب‌های تفریح سالم به‌شمار می‌رود. دین اسلام نیز بر پرهیز از مصارف زائد، تشریفاتی و تجملاتی، به‌عنوان نمودهای قناعت تأکید دارد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) ضمن نقد اینکه بعضی‌ها تا دستشان به دهانشان می‌رسد، مسافرت تفریحی خارجی می‌روند، اسراف در تفریح مثل سفر تفریحی به خارج از کشور را اسراف قطعی می‌دانند:

کسانی هستند که حتی در کارهای تفریحی و تفریحی خودشان هم اسراف می‌کنند. مثلاً به خارج از کشور مسافرت می‌کنند ... این‌ها اسراف قطعی است؛ این‌ها همان اسراف است که حرام است. زیاده‌روی یعنی این. زیاده‌روی، وقت به وقت و زمان به زمان تفاوت می‌کند؛ در امر لباس، در امر مسائل زندگی، در اتومبیل‌های گران قیمت. پس، خطاب اول ما به کسانی است که متمکند و امکاناتی دارند و می‌توانند خرج کنند. به آنها عرض می‌کنیم که کمتر خرج کنید؛ ملاحظه کنید و اسراف نکنید (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۷/۱۰/۰۴).

۴-۱-۶. پرهیز از تفریح و سرگرمی بدون محتوا:

رسانه‌های جمعی بخش چشمگیری از نقش‌ها و وظایف فرهنگی - اجتماعی را برعهده دارند. یکی از کارکردهای چندگانه رسانه جمعی از جمله تلویزیون که در مقایسه با دیگر کارکردها اهمیت بیشتری دارد، ایجاد سرگرمی به‌وسیله تولید و پخش برنامه‌های متنوع و مفرح است. مقام معظم رهبری در مقوله‌ی سرگرمی و تفریح، بر رعایت برنامه‌ریزی، محتوای منطقی و اسلامی و پرهیز از جهات منفی تأکید و الزاماتی برای برنامه‌هایی که از سوی رسانه‌ها درباره‌ی شادی ساخته می‌شود، تأکید دارد: «از جمله‌ی سرگرمی‌ها، مسابقات است. مسابقات، خوب است؛ منتها باید مراقب بدآموزی‌های قولی و عملی در آنها بود. بنابراین، مقوله‌ی سرگرمی و تفریح، لزومش یک مسئله است؛ با برنامه‌ریزی بودن آن یک مسئله است؛ با محتوا بودنش یک مسئله است؛ پرهیز از جهات منفی هم در آن یک مسئله است» (بیانات در دیدار مسئولان سازمان صدا و سیما، ۱۳۸۳/۰۹/۱۱).

۴-۱-۷. گوش دادن به موسیقی:

گرایش به انواع موسیقی در دوران معاصر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به واقع امروز موسیقی کم و بیش به‌وسیله‌ای برای پُر کردن اوقات فراغت افراد تبدیل شده است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) همچون امام خمینی (ره)، مابین دو دسته موسیقی غنائی و غیرغنائی را «مشتبه» می‌نامد. ایشان در بیان ملاک‌های ممنوعیت و جواز موسیقی، به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین سرگرمی‌های رایج و شایع که قاعداً قابلیت تعمیم و تسری به دیگر سرگرمی‌ها را نیز دارد، می‌فرماید:

در موسیقی، دو مصداق روشن وجود دارد؛ یک مصداق حرام قطعی، یک مصداق حلال قطعی؛ بین این دو محدوده هم موارد مشتبه است. حرام قطعی، آن موسیقی‌ای است که انسان را از خود بی خود می‌کند؛ از حقایق بی خود می‌کند؛ از خدا بی خود می‌کند و به شهوات سوق می‌دهد ... آن موسیقی‌ای که این خصوصیات را ندارد، حلال است؛ مثلاً خواننده‌ی خوب و خوش صدایی، شعر خوش مضمونی را می‌خواند و نوازنده‌ای هم می‌نوازد و آن مضمون شعر، شنونده را به سمت حقایق اسلامی و الهی و عرفانی و حقایق زندگی - ولو خارج از مسائل عرفانی و الهی باشد - نزدیک می‌کند؛ این قطعاً اشکال ندارد و حرام نیست (بیانات در دیدار اعضای گروه ادب و هنر صدای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۱۲/۰۵).

۴-۱-۸. پرداختن به مسائل علمی و فرهنگی:

فراغت بر نشاط و شادابی و طراوت جوانان می‌افزاید و اراده آنان را برای تداوم زندگی تقویت می‌کند. با این وجود، فراغت دانشجویان، بیشتر جنبه‌ی فرهنگی - تربیتی دارد و نباید به آن از نگاه سرگرمی پرداخت. بنابراین برنامه‌ریزی دقیق در این خصوص، چارچوب و سبک مناسبی برای یادگیری فراهم می‌آورد که رشد و شکوفایی آزادانه شخصیت جوانان از طریق مشارکت فعال در زندگی فرهنگی و اجتماعی تضمین و تأمین می‌شود.

برای همین مقام معظم رهبری به دانشجویان توصیه می‌کنند که در اوقات فراغت خود مسائل علمی و فرهنگی را دنبال کنند: «در اوقات فراغت، دانشجویان مسائل علمی و فرهنگی را دنبال کنند. این اردو‌هایی که هست، بعضی از آنها خیلی خوب است؛ به خصوص شما که الحمدلله بچه‌های مسلمانی هستید و کم و بیش با مسائل اسلامی، گسترش دینداری، تقوا و پارسایی در دانشگاه‌ها آشنا هستید؛ این خیلی مهم است» (بیانات در جلسه پرسش و پاسخ مدیران مسئول و سر دبیران نشریات دانشجویی، ۱۳۷۷/۱۲/۰۴).

۴-۱-۹. اوقات فراغت همراه با خدمت‌رسانی به مردم:

اوقات فراغت بستر مناسبی برای شکل‌گیری و ظهور رضایت و انتخاب‌گری هر فرد است. بسیاری از جوانان و دانشجویان در فرصت‌های آزاد به تلاش‌هایی می‌پردازند که جنبه اجتماعی دارد، ولی عاری از هرگونه الزامات قانونی و تقیدات رسمی است. ساماندهی به این‌گونه فعالیت‌های پراکنده می‌تواند بخشی از نیازهای اجتماعی را مرتفع سازد و در عین حال امر جامعه‌پذیری جوانان را تسهیل نماید. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) با اشاره به اینکه فراغت جوان مؤمن در مطالعه، خدمت مردم، سازندگی، کمک به پدر و مادر، تهذیب و ورزش می‌گذرد از آن به‌عنوان ارزش یاد می‌کند:

در فصل تابستان، بسیاری از جوانان خوب ما اوقات فراغتشان را یا در بسیج سازندگی و یا در بسیج نیروی مقاومت می‌گذرانند و یا به بالا بردن علم و سواد دیگران کمک می‌کنند. عده‌ای به تن خودشان زحمت می‌دهند و برای دیگران کار می‌کنند. عده‌ای با برنامه‌های خوب و منظم، به کتابخوانی و ارتقای سطح فکر خودشان می‌پردازند ... پیغمبر طبق روایتی فرمود: «أما سیاحه امتی

الجهاد فی سبیل اللّٰه» جوانان ما سیاحتشان را هم از این راه تأمین می‌کنند؛ سیاحتشان در ضمن کار برای مردم است. این ارزش دارد (بیانات در دیدار جمعی از جوانان اهواز، ۱۳۸۲/۰۵/۰۸).

در مجموع با توجه به آنچه که در بالا آمد، می‌توان نمودار شاخص‌های زیر را از بیانات رهبر انقلاب اسلامی در مورد فراغت و آسایش استخراج کرد:

شکل ۱: مهم‌ترین شاخص‌های سبک زندگی اجتماعی در حوزه اوقات فراغت و آسایش (نگارنده)

۴-۲. مبحث جایگاه کار و اشتغال:

یکی از رکن‌های اساسی در زندگی اجتماعی، کار و کوشش انسان‌هاست. سعادت و خوشبختی یک جامعه و افراد آن، مرهون کار و فعالیت و شقاوت و بدبختی آنها بر اثر تنبلی و بیکاری آنهاست. از منظر اسلام کار نه تنها به‌عنوان تأمین زندگی، استقلال و رهایی از وابستگی به بیگانگان ضروری است؛ بلکه به‌عنوان بهترین عبادت و مقدس‌ترین جهاد مورد تأکید و سفارش قرار گرفته است. لذا کار به‌معنای عام از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) دارای محورهای زیر است:

۴-۲-۱. کار، سازنده‌ی انسان و جامعه:

کار هم بر زندگی فردی انسان اثرگذار است و هم بر زندگی اجتماعی او تأثیرات مثبتی دارد. لذا ارزش کار علاوه بر کسب درآمد یا شکوفایی اقتصادی، در تأثیری است که بر انسان می‌گذارد و شخصیت او را پرورش می‌دهد. مقام معظم رهبری نیز ضمن بیان اینکه کار سازنده انسان و جامعه است، کار را اگر با نیت خدایی همراه باشد، یک عبادت می‌داند:

بحث اول که معنای گسترده‌ی کار است، هر کسی که در جامعه به کاری مشغول است، به این معنا کارگر است؛ کارهای تولیدی، کارهای خدماتی، کارهای مدیریتی، کارهای علمی؛ این‌ها همه کارگرند ... کار به این معنای گسترده‌ای که عرض کردیم، سازنده است؛ هم سازنده‌ی خود انسان است، هم سازنده‌ی جامعه است، سازنده‌ی دیگران است؛ بنابراین ارزش است ... هر کسی

در هر جایی که دارد یک کاری را انجام می‌دهد، دارد یک ارزش می‌آفریند. اگر با نیت خدایی همراه باشد، عبادت است، ثواب است (بیانات در دیدار با کارگران، ۱۳۹۵/۰۲/۰۸).

۴-۲-۲. کار ارزشمند، ضامن حفظ استقلال کشور:

کار و تلاش در همه بخش‌های مختلف تنها راه پیشرفت و استقلال کشور است که جامعه را به مرزهای توسعه و ترقی نزدیک و باعث آبادانی و رشد آن می‌شود. تولید و اشتغال، هر دو از مقولات زیرساختی است که پرداختن به این مهم، مبانی استقلال کشور را تحکیم می‌بخشد. اگر کشوری بخواهد آزاد، آباد و متکی به خود باشد، تسلط بیگانگان را در کشور نداشته باشد، باید شغل ایجاد کند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) استقلال یک کشور را وابسته به کار دانسته و علت اصلی ارزش کار را در ایجاد استقلال برای کشور می‌داند: «راز ارزش کارگر در یک جامعه، علاوه بر این معنای الهی و اسلامی و معنوی، در یک امر بسیار مهم دیگری هم نهفته است و آن این است که استقلال یک کشور، وابسته‌ی به کار است. هیچ کشوری و هیچ ملتی با بیکارگی و تن‌پروری و بی‌اعتنائی به کار به جایی نخواهد رسید ... عزت یک ملتی که دارای استقلال است، جز به وسیله‌ی کار به دست نخواهد آمد. ارزش کار این است» (بیانات در دیدار با کارگران و کارآفرینان، ۱۳۸۷/۰۲/۰۴).

۴-۲-۳. کار، عامل حقیقی و واقعی برای پیشرفت یک کشور:

ارزش کار فقط به لحاظ مادی و کسب درآمد و ثروت نیست، کار همگانی باعث رشد و توسعه جامعه گشته و کشور را به‌سوی شکوفایی اقتصادی و پیشرفت اجتماعی سوق می‌دهد و اعضای آن جامعه را انسان‌هایی فرهیخته و سالم بار می‌آورد. مقام معظم رهبری بیکاری را خسارت به بشریت دانسته و عامل حقیقی و واقعی برای پیشرفت یک کشور را، کار عنوان می‌کنند. ایشان کار را بسیار مهم و تجلیل از کارگر را به‌عنوان تجلیل از کار بیان می‌دارند: «تجلیل از کارگر، تجلیل از کار است؛ کار بسیار مهم است. چقدر بیکاری به بشریت خسارت می‌زند؛ چه بیکاری بر اثر تنبلی و عدم همت شخص باشد، چه بر اثر این باشد که او قادر به کار نیست؛ چون کار وجود ندارد. پس، کار یک ارزش و یک عبادت حقیقی است. عامل حقیقی و واقعی برای پیشرفت یک کشور، کار است. بنابراین، ما از کارگر تجلیل می‌کنیم، تا از کار تجلیل شود» (بیانات در دیدار با کارگران و معلمان، ۱۳۷۹/۰۲/۱۴).

۴-۲-۴. محکم کاری:

موفقیت در کار، فعالیت‌های اجتماعی و شغلی در گرو داشتن نیروی انسانی کارآمد و خوب است. اگر نیروی انسانی در این مسیر به‌طور شایسته کار کند، خدمات مورد نظر به شکل مناسب به جامعه عرضه می‌گردد. از راهبردهای اساسی دستیابی به این اهداف، نهادینه شدن «وجدان کاری» است. یعنی گوهر انسانیت آدمی ایجاب می‌کند که هر فعالیت و وظایفی را که انسان به عهده می‌گیرد، به نیکوترین وجه ممکن به پایان رساند. داشتن وجدان کاری و توجه به کیفیت کار از مواردی است که در پیشرفت و کارایی جامعه نقش به‌سزایی دارد. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) در مورد توجه به کیفیت و دقت در نحوه‌ی اجرای کار می‌فرماید: توصیه‌ی اول ما به همه این است که آن کاری را که محول به آنهاست، با شوق، با علاقه - به هر دلیل اجتماعی و فردی

که به سمت آن کار کشیده شده‌اند - قدر بدانند، ارج بنهند، اهمیت بدهند و کار را درست انجام بدهند. مکرر این گفته‌ی پیامبر عظیم‌الشأن را عرض کردیم که فرمود: «رحم الله إمرأ عمل عملاً فاتقنه»؛ رحمت خدا بر آن انسانی که کاری را به دست می‌گیرد و آن را متقن و درست و کامل انجام می‌دهد. این در مورد من، شما، یک‌یک افراد کارگر، معلم، پرستار و سایر مشاغل و حرفه‌ها و مسئولیت‌ها صادق است. کاری را که به‌عهده گرفتیم، آن را متقن و کامل انجام بدهیم (بیانات در دیدار جمعی از معلمان و پرستاران و کارگران، ۱۳۸۸/۰۲/۰۹).

۴-۲-۵. تقبیح بیکاری:

پدیده‌ها و مسائل اجتماعی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. بیکاری از آن دست مسائلی است که می‌تواند باعث بروز آسیب‌های اجتماعی از نظر فردی، خانوادگی و اجتماعی گردد. مقام معظم رهبری با تأکید فراوان بر مسئله اشتغال، آن را درجه اول اهمیت می‌داند و تصریح می‌کند خرید کالای خارجی به معنای ایجاد اشتغال برای کارگران خارجی و به همان اندازه بیکاری جوانان ایرانی است:

شما می‌روید یک جنسی را از بازار تهیه کنید - یک لباس، یا فرض بفرمایید یک وسیله‌ی خانه؛ یک ظرف - نوع داخلی‌اش هست، نوع خارجی‌اش هم هست ... شما آن را انتخاب می‌کنید. یعنی چه کار می‌کنید؛ یک کارگر ایرانی را بیکار می‌کنید و یک کارگر غیر ایرانی را به کار وادار می‌کنید ... نتیجه، ورشکستگی کارخانه‌ی داخلی، بیکاری کارگر داخلی و در نهایت باعث ناامیدی سرمایه‌گذار داخلی می‌شود. بیکاری هم که به دنبال خودش اعتیاد، فساد و اختلالات خانوادگی می‌آورد و به دنبال آن، حوادث سیاسی و اجتماعی فراوان به‌وجود می‌آید (بیانات در دیدار با دانشگاهیان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۸).

در مجموع با توجه به آنچه که در بالا آمد، می‌توان نمودار زیر را از شاخص‌های اشتغال به‌عنوان مبنای سبک زندگی اسلامی - ایرانی از بیانات مقام معظم رهبری استخراج کرد:

شکل ۲: مهمترین شاخص‌های سبک زندگی اجتماعی در حوزه کار و اشتغال (نگارنده)

۳-۴. مبحث حضور و نقش زنان در اجتماع:

در اسلام، زنان چون مردان در بیشتر مسائل اجتماعی پایگاه و جایگاهی مناسب دارند و از حرکت‌های اجتماعی و فعالیت‌های گروهی منع نگردیده‌اند؛ بلکه طبق تعالیم مسلم قرآن، مسئولیت‌های اجتماعی به‌طور یکسان متوجه مرد و زن است. تبیین نقش مهم و اساسی زنان در تمامی امور من جمله نقش سیاسی، اجتماعی و خانوادگی، برای زنان مسلمان جوامع امروز امری ضروری و ارزشمند است تا از این رهگذر زنان مسلمان بدانند که اسلام از همان آغاز به نقش سیاسی و اجتماعی و خانوادگی زنان اهمیت قائل بوده و امروزه نیز آن‌ها باید در ایفای این نقش کوشا باشند. از این رو سال‌هاست که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) مسئله‌ی زن را در رأس مباحث و مسائل مهم این دوران مطرح کرده و به آن پرداخته‌اند:

۳-۴-۱. پذیرش حق بیعت و مالکیت برای زن در اسلام:

دین اسلام برای زنان حق مشارکت در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی قائل است زنان صد اسلام در عرصه‌های مهمی چون بیعت، هجرت و جهاد توانایی خویش را اثبات نموده‌اند. مقام معظم رهبری در مورد بیعت زنان، استقلال اقتصادی و همچنین حق رأی زنان در اسلام که بسیار جلوتر از اروپا عمل نموده است، چنین می‌فرماید: «در اسلام بیعت زن، مالکیت زن، حضور زن در این عرصه‌های اساسی سیاسی و اجتماعی، تثبیت شده است ... زن‌ها می‌آمدند با پیغمبر بیعت می‌کردند ... آنها هم در قبول این حکومت، در قبول این نظم اجتماعی و سیاسی شرکت می‌کنند. غربی‌ها هزار و سیصد سال در این زمینه از اسلام عقبند و این ادعاها را می‌کنند!» (بیانات در دیدار با گروه کثیری از بانوان، ۱۳۷۹/۰۶/۳۰).

۳-۴-۲. الگو بودن حضرت فاطمه زهرا(س) در عرصه سیاسی - اجتماعی:

دین اسلام بر حضور و مشارکت فعالانه زنان در زمینه‌های مختلف با رعایت ضوابطی که شأن زن را تضمین نماید، تأکید دارد. بررسی سیره‌ی رفتاری حضرت فاطمه زهرا(س) و تلاش و مجاهدت آن بزرگوار نشان می‌دهد که ایشان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی فعال بودند و این نقش را در زمان کسانی که خود، الگوهای بی‌نظیری برای بشر بوده‌اند، یعنی پیامبر اسلام(ص) و امام علی(ع) انجام می‌داده‌اند. مقام معظم رهبری با اشاره به حضور حضرت فاطمه زهرا(س) در مرکز همه‌ی حوادث سیاسی - اجتماعی که نشان دهنده نقش زن در نظام اسلامی است، می‌فرماید:

خود الگو فاطمه زهرا(س) که در دوران کودکی، در بعد از هجرت پیغمبر به مدینه، در داخل مدینه و در همه‌ی قضایای عمومی آن روز پدرش - که مرکز همه حوادث سیاسی اجتماعی بود - حضور داشت، نشان دهنده نقش زن در نظام اسلامی است. البته فاطمه زهرا(س) قلّه این فضائل است. زنان برجسته دیگری هم در صدر اسلام بودند؛ با معرفت، با خرد، با علم، حاضر در میدان‌ها، حتی حاضر در میدان‌های جنگ؛ حتی تعدادی که نیروی بدنی داشتند، حاضر در میدان دلاوری در جنگ؛ شمشیرزنی و سربازی. البته این را اسلام برای بانوان واجب نکرده و از دوش آنها برداشته است؛ چون با طبیعت جسمی و نیز با عواطف آنها سازگار نیست (بیانات در دیدار با گروه کثیری از بانوان، ۱۳۷۹/۰۶/۳۰).

۴-۳-۳. لازم دانستن کار برای زن به صورت مشروط:

دین اسلام هیچ‌گاه با فعالیت و کار کردن زن در محیط بیرون از خانه و یا با درس خواندن و رشد علمی زن مخالف نبوده بلکه اجازه هر نوع فعالیت اقتصادی، سیاسی و یا فرهنگی را داده است. البته به شرط اینکه به کار اصلی او یعنی خانه‌داری و تربیت فرزندان لطمه‌ای وارد نشود. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) برای کار خانگی ارزشی هم سطح با کار بیرون از خانه قائلند و آن را گونه‌ای از اشتغال می‌داند. از دیدگاه ایشان اشتغال بانوان باید‌ها و نباید‌هایی دارد؛ آسیب نرسیدن به نقش‌های اصیل زن، یعنی مادری و همسری و بحث رعایت حریم محرم و نامحرم و پرهیز از اختلاط، شروط اساسی است که رهبر معظم انقلاب برای اشتغال بانوان جامعه برمی‌شمرند: «اسلام با کار کردن زن موافق است. نه فقط موافق است، بلکه کار را تا آنجا که مزاحم با شغل اساسی و مهمترین شغل او، یعنی تربیت فرزند و حفظ خانواده نباشد، شاید لازم هم می‌داند. یک کشور که نمی‌تواند از نیروی کار زنان در عرصه‌های مختلف بی‌نیاز باشد! اما این کار نباید با کرامت و ارزش معنوی و انسانی زن منافات داشته باشد» (بیانات در دیدار گروهی از زنان به مناسبت فرخنده میلاد حضرت زهرا(س) و روز زن، ۱۳۷۱/۰۹/۲۵).

۴-۳-۴. باز بودن میدان فعالیت در تمامی عرصه‌ها برای زنان به قدر توانایی آنان:

جامعه برای باروری و پویایی در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، نیازمند نیروی عظیم زنان است. دین اسلام نیز بر فعالیت‌های اجتماعی زنان تأکید دارد، اما معتقد است نباید احترام و شخصیت زن، خدشه‌دار و نفس او تحقیر یا وظایف و نقش‌های خارج از توان روحی و جسمی بر آنها تحمیل شود. مقام معظم رهبری معتقد است، میدان فعالیت علمی، اقتصادی و سیاسی به‌طور کامل بر روی زن گشوده است و هر کس بخواهد زن را از این جنبه محروم کند، خلاف حکم الهی عمل کرده است. زنان به‌قدر توان جسمی و نیازها و ضرورت‌هایشان می‌توانند در فعالیت‌ها شرکت کنند. ایشان بر روی مشارکت زنان در اجتماع تأکید کرده و می‌فرمایند:

از نظر اسلام، میدان فعالیت و تلاش علمی و اقتصادی و سیاسی برای زنان، کاملاً باز است. اگر کسی با استناد به بینش اسلامی بخواهد زن را از کار علمی محروم کند، از تلاش اقتصادی باز دارد، یا از تلاش سیاسی و اجتماعی بی‌نصیب سازد، به خلاف حکم خدا عمل کرده است. زنان به‌قدری که توان جسمی و نیازها و ضرورت‌هایشان اجازه می‌دهد، می‌توانند در فعالیت‌ها شرکت کنند. آنها هر چه می‌توانند، تلاش اقتصادی و سیاسی و اجتماعی کنند. شرع مقدس، مانع نیست. البته چون از لحاظ جسمانی زن ظریف‌تر از مرد است، لذا ضرورت‌هایی دارد. تحمیل کار سنگین بر زن، ظلم به زن است (بیانات در جمع بانوان ارومیه، ۱۳۷۵/۰۶/۲۸).

۴-۳-۵. زنان، سربازان خط مقدم انقلاب اسلامی:

امروزه زنان در زمینه‌های متعددی مشغول به کار هستند. آنها علاوه بر کارهای منزل، مسئولیت‌های دیگری را نیز برعهده دارند. حضور انقلابی زن‌ها که از زمان مشروطه آغاز شده و تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی و پس از آن ادامه یافته در واقع بازگشت زن

به فطرت و اصل خویش است. زنان علاوه بر حرکات انقلابی، شرکت در تظاهرات و فعالیت‌های امدادی و ... با فداکاری‌هایی که نسبت به همسران، فرزندان و برادرانشان ابراز کردند سهم زیادی در پیروزی انقلاب داشتند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) نقش زنان مسلمان ایران را در آغاز حرکت‌های انقلابی و سپس پایداری در جنگ تحمیلی چنین بیان می‌کنند:

ما در جریان انقلاب شاهد بودیم که زن در کشور ما، سرباز خط مقدم انقلاب شد. اگر زن‌ها با انقلاب سازگار نبودند و این انقلاب را نمی‌پذیرفتند و به آن باور نداشتند، مطمئناً این انقلاب واقع نمی‌شد. من به این معنا اعتقاد دارم. اولاً، اگر آنها نبودند، نمی‌توانستیم از گروه انقلابیون مستقیماً در میدان نبودند. ثانیاً، به‌طور غیرمستقیم روی فرزندان و شوهران و برادران و محیط خانه - که زن در محیط خانه دارای تأثیر فرهنگی زیادی است - اثر می‌گذاشتند. این حضور آنها بود که توانست ستون فقرات دشمن را بشکند و مبارزه را به معنای واقعی کلمه پیش ببرد (بیانات در دیدار جمعی از بانوان پزشک سراسر کشور، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶).

۴-۳-۶. حجاب، لباس فعالیت اجتماعی:

اسلام با طرح پوشش زن، در حقیقت جواز حضور او را در اجتماع رقم زده است. به‌عبارتی چون می‌خواهد زن وارد اجتماع شود و در سطح جامعه نقش‌آفرینی کند، توصیه به حجاب کرده و با دستورات حکیمانه و راه‌گشایی که در چگونگی منش و روش او ارائه داده، به ارزش و حرمت زن توجه نموده است. مقام معظم رهبری تأکید می‌کنند که نه تنها حفظ حجاب به معنی انزوا و حاشیه‌نشینی زن نیست، بلکه برعکس زن در چنین دیدگاهی از یک عنصر حاشیه‌ای و تزئینی به یک عنصر تعیین کننده، فعال و مؤثر تبدیل می‌شود. بدین ترتیب ایشان صراحتاً حجاب را در متن حضور اجتماعی پویا و جدی زن تعریف می‌کنند:

اسلام و انقلاب و امام آمد و در این کشور، زن را در مرکز فعالیت‌های سیاسی قرار دادند و پرچم انقلاب را به دست زنان سپرد؛ در حالی که زن در همان حال توانست حجاب و وقار و متانت اسلامی و عفاف و دین و تقوای خود را حفظ کند ... امروز، زن در کشور ما می‌تواند در میدان سیاست و فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی و جهادی و کمک به مردم و انقلاب و حضور در میدان‌های گوناگون، شخصیت خودش را با حفظ متانت و وقار و حجاب اسلامی نشان بدهد. حجاب، به هیچ‌وجه مزاحم و مانع فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی و علمی نیست (بیانات در دیدار جمعی از بانوان پزشک سراسر کشور، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶).

۴-۳-۷. کسب علم و تخصص در رشته‌های مختلف توسط زنان:

اهمیت علم و علم‌آموزی از آن‌روست که معارف لازم برای سعادت از طریق علم‌آموزی و به کارگیری قوه تفکر و اندیشه به‌دست می‌آید. تحصیل علم از نظر اسلام یک ضرورت مطلق است و هیچ قید و شرطی ندارد و از جمله امور مشترک میان زن و مرد است. در واقع مسئله جنسیتی نمی‌تواند مانع کسب علم و دانش شود و هرگز دین اسلام «جنسیت» را سد راه دانش‌اندوزی نمی‌داند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی) کسب علم و تخصص در رشته‌های مختلف، جهت ساختن کشور را تکلیف و فریضه‌ای برای مردان و زنان عنوان می‌کنند: «خانم‌ها موظفند که انواع و اقسام رشته‌های تخصصی پزشکی - مثل قلب و داخلی و اعصاب و ... - را دنبال کنند. این، فریضه است. امروز این تکلیف برای زن‌ها، بیشتر از مردهاست؛ اگرچه در جامعه‌ی ما، آموزش

رشته‌های مختلف علوم که برای ساختن این جامعه لازم می‌باشد، برای همه فریضه است» (بیانات در دیدار جمعی از بانوان پزشک سراسر کشور، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶).

۴-۳-۸. برابری زن و مرد در عرصه‌ی فعالیت‌های گوناگون اجتماعی:

اسلام مرد و زن را در تدبیر شئون زندگی به‌وسیله اراده و کار، مساوی می‌داند. از این رو هر دو در تحصیل احتیاجات زندگی و آنچه مایه‌ی قوام حیات انسانی است، یکسان هستند. البته اگر در بعضی موارد بین زن و مرد تفاوت گذاشته به جهت اقتضائات روحی و جسمی زن بوده است. نگاه اسلام و به تبع آن، مقام معظم رهبری به زن، نگاهی جامع است که هم ارزش‌های الهی و هم منطق انسانی، در آن لحاظ شده است. مقام معظم رهبری مشارکت فعال زن در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را نه تنها جایز می‌داند، بلکه معتقد است هیچ تفاوتی از نظر اسلام در اجازه‌ی فعالیت‌های متنوع در همه این میدان‌ها بین زن و مرد وجود ندارد:

عرصه‌ی دوم، عرصه‌ی فعالیت‌های اجتماعی است؛ اعم از فعالیت اقتصادی، فعالیت سیاسی، فعالیت اجتماعی به معنای خاص، فعالیت علمی، درس خواندن، درس گفتن، تلاش کردن در راه خدا، مجاهدت کردن و همه‌ی میدان‌های زندگی در صحن جامعه. در اینجا هم میان مرد و زن در اجازه‌ی فعالیت‌های متنوع در همه‌ی میدان‌ها، هیچ تفاوتی از نظر اسلام نیست ... از نظر اسلام، در همه‌ی این فعالیت‌های مربوط به جامعه‌ی بشری و فعالیت‌های زندگی، زن و مرد دارای اجازه‌ی مشترک و همسان هستند ... در فعالیت‌سازی، در فعالیت اقتصادی، در طراحی و فکر کردن و برای امور کشور و یک شهر و یک روستا و یک مجموعه و امور شخصی خانواده مطالعه کردن، میان زن و مرد تفاوتی نیست (بیانات در جمع زنان خوزستان، ۱۳۷۵/۱۲/۲۰).

آنچه تاکنون درباره‌ی جنبه‌های مختلف سبک زندگی زنان در جامعه‌ی اسلامی آمد را می‌توان به‌طور خلاصه در نمودار زیر

این‌گونه نشان داد:

شکل ۳: مهمترین شاخص‌های سبک زندگی اجتماعی در حوزه زنان (نگارنده)

نتیجه‌گیری:

سبک زندگی از مهمترین مؤلفه‌های لازم جهت تشکیل تمدن نوین اسلامی است. امری که مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بارها در بیانات و سخنرانی‌های خویش بدان تأکید کرده و در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب بر اهمیت و لزوم توجه به سبک زندگی اسلامی - ایرانی تأکید داشته‌اند. علت این تأکیدات مکرر سلطه رسانه‌ای و تهاجم فرهنگی غرب از یک سو و سردرگمی مسئولان امر از سوی دیگر است. به‌گونه‌ای که امروزه جوان ایرانی در بلاتکلیفی به سر برده و توانایی تشخیص سره از ناسره را ندارد. با این احتساب که سبک زندگی به شاخه‌های متعدد فردی، اجتماعی و سیاسی قابل تقسیم است در مقاله حاضر شاخص‌های مهم سبک زندگی اجتماعی به‌عنوان یکی از این شاخه‌ها در اندیشه مقام معظم رهبری بر اساس بیانات و سخنرانی‌های ایشان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. چرا که عرصه‌ی اجتماع یکی از مهمترین ارکان تشکیل دهنده شخصیت فردی و جمعی افراد در راستای تعالی و رشد آنان است.

بر این اساس سه مبحث عمده با شاخص‌های تعیین کننده در حوزه‌ی سبک زندگی اجتماعی از سوی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، رهبر جمهوری اسلامی، مورد توجه قرار گرفته است. از آن جمله می‌توان به لزوم توجه به سلامت جسمی و روحی از طریق ورزش و تفریح سالم و پرهیز از سرگرمی‌های غیر سالم و همچنین توجه به معنویات در زندگی به عنوان رکن تضمین کننده سعادت فرد و خانواده اشاره کرد. در کنار این موارد سبک زندگی دور از اسراف، توجه به مسائل علمی و فرهنگی، اهتمام به کار به عنوان سازنده انسان و جامعه و ضامن حفظ استقلال و پیشرفت کشور و پرهیز از بیکاری لازمه‌ی سبک زندگی اسلامی اجتماعی است. همچنین در جامعه اسلامی زن همراه خانواده، در اجتماع حضور سازنده داشته و در کنار مردان با رعایت حجاب و عفاف به نقش‌آفرینی می‌پردازد. برخلاف جوامع غربی، حق مالکیت و اظهارنظر سیاسی برای زنان از همان صدر اسلام به رسمیت شناخته شده و امکان فعالیت در حد توان آنان با اولویت نقش همسر و مادر بودن وجود دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. آقای نوروزلو، یعقوب و آقای نوروزلو، معصومه. (۱۳۹۲). «سبک زندگی اسلامی در افق تبیین شده مقام معظم رهبری». *مجموعه مقالات دومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مفاهیم، مبانی و ارکان پیشرفت*. تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
۲. احمدی، ابوالفضل. (۱۳۹۴). *سبک زندگی اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری*. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۳. الفت، سعیده و سالمی، آزاده. (۱۳۹۱). «مفهوم سبک زندگی». *مجله مطالعات سبک زندگی*. سال اول. شماره اول.
۴. جلالی‌پور، حمیدرضا و محمدی، جمال. (۱۳۸۷). *نظریه‌های متأخر جامعه‌شناسی*. تهران: نشر نی.
۵. چانی، دیوید. (۱۹۹۶). *سبک زندگی*. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۶. خامنه‌ای، سیدعلی. *مجموعه بیانات، سخنرانی‌ها و آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)*. دفتر حفظ و نشر آثار. قابل دسترسی در پایگاه اینترنتی: www.khanehni.ir
۷. خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۹۶). *منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله العالی)*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۸. رستمی، احسان و اردشیرزاده، مرجان. (۱۳۹۲). «نگاهی به نظریه‌های سبک زندگی». *فصلنامه مطالعات سبک زندگی*. سال دوم. شماره ۳، صفحات ۹ - ۳۱.
۹. فاضلی، محمد (۱۳۸۲). *مصرف و سبک زندگی*. قم: انتشارات صبح صادق.
۱۰. فتحی، سروش و مختارپور، مهدی. (۱۳۹۳). «بررسی نقش و تأثیر رسانه‌های نوین تصویری در تغییر سبک زندگی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران)». *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*. سال ششم. شماره ۲. صفحات ۱۰۱ - ۱۱۸.
۱۱. فصیحی، امان ... و دیگران. (۱۳۹۴). *شاخص‌های سبک زندگی اسلامی*. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۱۲. کاویانی، محمد. (۱۳۹۰). «کمی‌سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی». *مجله روانشناسی دین*. سال چهارم. شماره ۲.
۱۳. گودرزی، غلامرضا و دیگران. (۱۳۹۸). «الگوی سبک زندگی از منظر ولایت فقیه: امام خمینی و امام خامنه‌ای». *مجله مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی*. دوره نهم. شماره ۳۶.
۱۴. گیدنز، آتونی. (۱۳۸۸). *تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید*. ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی.
۱۵. مطهری، مرتضی. (۱۳۸۹). *سیری در سیره نبوی*. تهران: صدرا.
۱. Hsi u-Fang Hsi eh & Sara E. Shanon. (۲۰۰۵). "Three Approaches to Content Anal ysi s". *Qual i tati ve Heal th Research*. Vol .۱۵. No.۹. ret ri eved Oct ober ۱, ۲۰۲۱.
۲. Zhang, Yan & Wl demuth, Barbara. (۲۰۰۹). *Qual i tati ve Anal ysi s of Cont ent. Appl i cati ons of Soci al Research Met hods to Quest i ons i n Inf ormat i on and Li brary Sci ence*. PDF. ret ri eved Oct ober ۲, ۲۰۲۱.
۳. Cavanagh, S. (۱۹۹۷). "Cont ent Anal ysi s: Concept s". *Met hods and Appl i cati ons. Nurse Resear cher*. ۴. ۵-۱۳. ht t p://dx.doi .org/۱۰.۷۷۴۸/nr ۱۹۹۷.۰۴.۴.۳.۵.۵۸۶۹, ret ri eved December ۱, ۲۰۲۱.

Indexes of Social Lifestyle in Ayatollah Khamenei's Viewpoint

Abstract

Providing a favorable lifestyle model has always been one of the concerns of the Islamic Republic of Iran, because from the very beginning, the Islamic Revolution of Iran has established itself as a rival model of the domination system and needs to provide a model in various fields, including lifestyle. In this research, the social lifestyle model from Ayatollah Khamenei's viewpoint has been extracted and explained exploratory method and using content analysis. The following subjects have been extracted and explain regarding social lifestyle in Ayatollah Khamenei's viewpoint: Leisure and comfort with indexes such as how to socialize, exercise, recreation, study, leisure, avoid extravagance and unhealthy entertainment; Work and employment with the indexes of constructive and valuable work for the individual and society along with condemning unemployment and the issue of presence and role of women in society with the indexes of accepting property rights and employment, the importance of Islamic dress code (hijab) along with activity and role in society and acquiring knowledge and various specializations.

Keywords:

Index, lifestyle, Islamic society, Ayatollah Khamenei

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی